

SONOLUMINISCENCE

Matěj Petráček

matej.petracek@gmail.com

Fakulta jaderná a fyzikálně inženýrská, Břehová 7, 115 19 Praha 1

Abstrakt

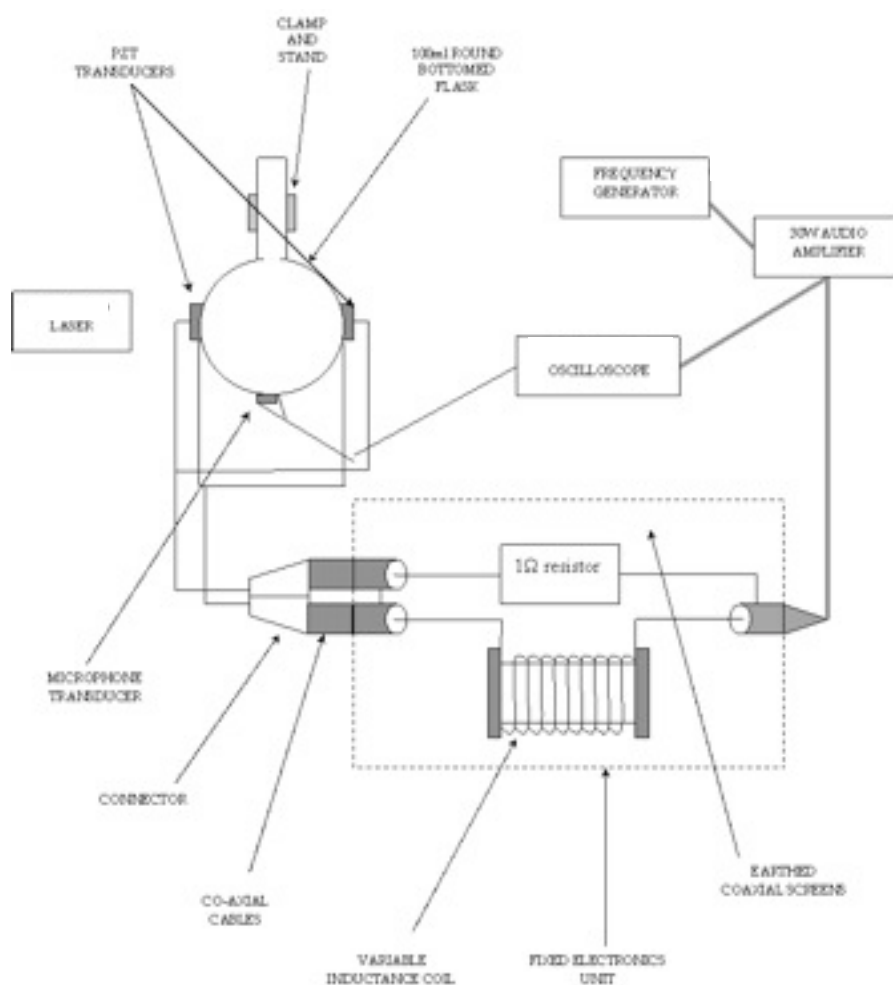
Bylo představeno téma sonoluminiscence, posluchači byli seznámeni s teorií a praxí výzkumu tohoto fyzikálního jevu a konkrétním experimentálním zařízením. Dále byly prezentovány výsledky získané z práce na experimentu a provedena experimentální ukázka akustické kavitace ve vodě.

1 Úvod

Účelem projektu bylo představit posluchačům akustickou kavitaci a s ní související málo známé téma sonoluminiscence, na experimentálním zařízení prezentovat působení zvukových vln na kapalinu za vzniku kavitace a dosáhnout sonoluminiscence za běžně dostupných podmínek. Experimentální zařízení, které bylo pro projekt postaveno, rovněž umožňuje v budoucnu navázat na základní studium sonoluminiscence pokročilou experimentální činností.

2 Popis experimentální aparatury

2.1 Schéma experimentu

Obr. 1: Schéma experimentu

Hlavní součástí experimentu je kulová baňka, na jejíž stranách jsou proti sobě fixovány dva piezoelektrické budiče a na jejímž dně je umístěn piezoelektrický krystal fungující jako mikrofon. Budiče mají za úkol vytvářet kulovou zvukovou vlnu uvnitř baňky a mikrofon snímá její frekvenci. Harmonická vlna je do budičů vysílána ze sinusového generátoru. Pro dosažení dostatečného akustického výkonu potřebného pro průběh kavitace je třeba signál zesílit akustickým zesilovačem a následně přesně doladit pomocí cívky s proměnnou indukčností. Veškeré vodiče směřující od cívky k baňce vedou vysoké napětí a musí proto být řádně odstíněny a izolovány. Výstup z generátoru i z mikrofonu je snímán a zaznamenáván osciloskopem.

2.2 Příprava vody

Vzhledem k citlivosti průběhu akustické kavitace ve vodě bylo třeba použít vodu destilovanou a v co největší míře odplyněnou. Různé plyny přirozeně obsažené ve vzduchu reagují rozdílně při extrémních podmínkách, které se vyskytují uvnitř kavitací vyvolané imploze bublinky a je třeba z vody co nejlépe odstranit ty plyny, které mohou kavitaci brzdit. Odplynění vody dosáhneme dostatečně dlouhým převařením a následnou hermetickou izolací vody. Při nalévání odplyněné vody do baňky je třeba dbát i na to, aby se ve vodě nevytvářely bublinky, které by do ní opět zaváděly plyn. Doporučená teplota vody se liší v různých zdrojích, ale v našem případě bylo dosaženo dobrých výsledků s vodou o teplotě 18-20 °C.

2.3 Zachycení bublinky

Aby byla kulová zvuková vlna uvnitř baňky schopna produkovat kavitaci je třeba, aby její frekvence odpovídala rezonanční frekvenci baňky. Tuto frekvenci f_r je možné vypočítat (pro ideálně sférickou baňku) následujícím vztahem:

$$f_r = \frac{vn}{2a} ,$$

kde v je rychlost zvuku v dané kapalině (v destilované vodě), n pořadí rezonance a a poloměr kulové baňky. Určení frekvence tímto způsobem ale není dostatečně přesné a pro účely experimentu je proto nutné ji ještě experimentálně doladit (viz bod 3.1 Stabilizace prostředí).

3 Popis provedených experimentů

Základní experimenty (akustická kavitace a sonoluminiscence) byly prováděny pouze kvalitativně, přesto byl jejich průběh zaznamenán ve výstupních datech osciloskopu a na fotografiích. Následně byly odvozeny vlastnosti a chování kapaliny a akustické vlny v závislosti na podmínkách prostředí a byla provedena analýza světelného spektra podle vyfotografovaného záření a zhruba určena teplota zářící oblasti.

3.1 Stabilizace prostředí

Podmínkou pro stabilní průběh kavitace jsou správné vlastnosti vody. Experimentem bylo ověřeno, že mezi nejpodstatnější patří stupeň zaplynění vody a její teplota. Při následujícím popisu stabilizace prostředí pro optimální průběh kavitace předpokládáme, že použitá voda má optimální vlastnosti, tedy teplotu 20°C a zaplynění ve fázi 24 hodin od úplného odplynění.

Při nastavování aparatury a optimalizaci prostředí pro průběh kavitace a následně sonoluminiscence jsme postupovali následovně:

- 1) Jako první je nutné naladit správnou frekvenci vstupující zvukové vlny, která odpovídá akustické rezonanci baňky a prostředí uvnitř (vody). Pomocí osciloskopu jsme určili, při jaké frekvenci je na vstupním mikrofonu maximální síla signálu.
- 2) Pomocí cívky s měnitelnou indukčností a pohyblivým jádrem jsme upravili napětí a nastavili maximální možný výkon budícího napětí, způsobující největší možnou sílu akustického tlaku.
- 3) Nastavením výše uvedených parametrů jsme dosáhli optimálního prostředí pro stabilní akustickou kavitaci a sonoluminiscenci.

V experimentu se při velikosti baňky 500 ml, teplotě vody 20° a správném stupni zaplynění vody nejlépe osvědčilo nastavení, které udává frekvence zvukového signálu ~16,5 kHz a budící napětí ~1,6 V. Za těchto podmínek bylo možné dosáhnout stabilní akustické kavitace doprovázené stabilní sonoluminiscencí po dobu omezenou pouze změnou podmínek.

3.2 Určení teploty

Experimentální zjišťování přibližné teploty vyzařující oblasti bublinky bylo prováděno spektrální analýzou vyzařovaného světla. Podle poměru intenzity světla v oblasti modré a červené barvy byla z grafu vyzařování černého tělesa odhadnuta výsledná teplota porovnáním poměru červené a modré.

Analýza byla provedena na 6 fotografiích různých bublinek, ve kterých probíhala sonoluminiscence. Fotografie byly pořízeny digitálním fotoaparátem s expozicí 4s a následně analyzovány pomocí fotografického softwaru.

4 Popis a diskuze výsledků

4.1 Teplota

Postupem uvedeným v bodě 3.2 byla na 6 vzorkových fotografiích naměřena teplota od 6 000 K do 21 000 K. Výsledná průměrná teplota vyzařující oblasti bublinky je tedy $10\,880\text{ K} \pm 2\,000\text{ K}$.

Odchylku v naměřených teplotách nelze přičíst pouze chybě měření, ale především rozdílným podmínkám uvnitř jednotlivých bublinek. Spektrální analýza ukázala, že v každé z bublinek byla rozdílná intenzita barev modré a červené, z čehož lze usuzovat, že v jednotlivých bublinkách byly rozdílné teplotní podmínky.

4.2 Srovnání výsledků

Uváděné výsledky měření teplot se podle různých zdrojů značně liší a pohybují se mezi 10 000 K[9] až 50 000 K[10]. Situace je tedy prozatím nepříliš jasná, přesto se ale v současnosti většina experimentů kloní k průměrné teplotě okolo 10,000 K až 15,000 K. Vzhledem k tomu je teplota naměřená v našem experimentu, tedy $10\,880\text{ K} \pm 2\,000\text{ K}$, v mezích současného modelu a můžeme tedy s jistotou pravděpodobností usuzovat její správnost.

5 Závěr

V rámci experimentu se s úspěchem podařilo zavést a udržet stabilní akustickou kavitaci uvnitř jediné bublinky a následně úspěšně spustit proces sonoluminiscence. Experiment byl prováděn v jednoduchých podmínkách za pomoci snadno dostupných součástí a ukazuje tak na zajímavost aplikace sonoluminiscence jako snadno dostupného procesu s velmi zajímavými vlastnostmi - a to jako pro menší, tak i ústavní výzkum.

Experimentálně změřená teplota je v mezích možností pouze orientační, avšak svou hodnotou se přibližuje experimentálním výsledkům jiných autorů. Prostředky použité pro měření teploty jsou použitelné i v preciznější formě a slibují tak budoucí upřesnění za použití stejných metod.

Proces sonoluminiscence je jistě velmi zajímavým oborem pro budoucí studium a skýtá ještě mnoho neznámých. Budoucí experimenty mají z úkol odhalit, jaké mechanismy sonoluminiscenci způsobují, jaké jsou její přesné vlastnosti a případné další využití, které má potenciál sahát do širokého spektra aplikačních možností.

6 Reference

- [1] Single Bubble Sonoluminescence How-To - <http://www.macgeisler.de/nld/sbsl-howto.html>
- [2] Wikipedia, Sonoluminescence - <http://en.wikipedia.org/wiki/Sonoluminescence>
- [3] Wikipedia, Mechanism of sonoluminescence - http://en.wikipedia.org/wiki/Mechanism_of_sonoluminescence
- [4] Wikipedia, Bubble fusion - http://en.wikipedia.org/wiki/Bubble_fusion
- [5] UCLA Web Pages - Seth J. Putterman - <http://personnel.physics.ucla.edu/directory/faculty/putterman>
- [6] UCLA Web Pages - Sonoluminescence - <http://www.physics.ucla.edu/Sonoluminescence/>
- [7] Sonoluminescence Experiment: Sound into Light - <http://www.techmind.org/sl/>
- [8] Sonoluminescence: Sound into Light - <http://www.pas.rochester.edu/~AdvLab/11-Sonolum/sono1.pdf>
- [9] J. Apl. Phys, Vol. 32, No. 3, p. 448
- [10] Phys. Rev. Let., Vol. 75, No. 13, p. 2602